

Στις 6 Ιουνίου 1975, η Ολομέλεια του Συμβουλίου Εφετών Αθηνών άσκησε δίωξη για ένα θάνατο που είχε λάβει χώρα υπό αδιευκρίνιστες συνθήκες, επτά χρόνια νωρίτερα. Η δίωξη εκείνη βασίστηκε σε μήνυση που είχαν υποβάλει ο Χαρίλαος και η Μάρθα Ροΐδη κατά αγνώστων για το θάνατο του γιου τους.

Ο 21χρονος στρατιώτης Θωμάς Ροΐδης είχε καταταγεί στις 25 Οκτωβρίου 1967 και τον Ιανουάριο του 1968 υπηρετούσε στην 4η Ίλη του Συγκροτήματος Τεθωρακισμένων, στο Γουδί, με διοικητή τον ταξίαρχο Ανδρέα Γαλατσάνο (κατόπιν Αρχηγό Στρατού, επί Ιωαννίδη). Σύμφωνα με τους μηνυτές, το παιδί τους «εφονεύθη από πυροβόλον όπλον περί την 2αν πρωινήν ώραν της 21 Ιανουαρίου 1968», ενώ δεν τους επιτράπηκε καν να πλησιάσουν το φέρετρο κατά την ταφή στο Γ΄ Νεκροταφείο. Οι ίδιοι πληροφορήθηκαν εκ των υστέρων ότι εκείνη την νύκτα (Σάββατο 20 προς Κυριακή 21 Ιανουαρίου) αντηλλάγησαν πυροβολισμοί στο στρατόπεδο και ότι υπήρξαν συνολικά έξι νεκροί (ένας ανθυπολοχαγός από την Κρήτη και πέντε στρατιώτες), οι οποίοι φέρονταν ότι ανήκαν (ή κατηγορήθηκαν ότι ανήκαν) σε οργάνωση «αντιφρονούντων» κατά του καθεστώτος. Σύμφωνα με μια άλλη εκδοχή, στη σύγκρουση αναμίχθηκαν και άνδρες μιας μονάδας που έδρευε στην Ελευσίνα. Η επίσημη νεκροψία από το 401 ΓΣΝΑ αναφέρει ως αιτία θανάτου «οξείας μορφής μηνιγγίτιδα» (το έγγραφο υπογράφει ο ανθυπίατρος Κων. Γερασιμίδης). Ο πατέρας του νεκρού ισχυρίστηκε ότι επιδίωξε να επισκεφθεί τον ισχυρό άνδρα του καθεστώτος Γ. Παπαδόπουλο, ο οποίος τον παρέπεμψε στον Στ. Παττακό, αλλά η μόνη απάντηση που έλαβε ήταν ότι «ο Στρατός θα σας δώσει αργότερα εξηγήσεις για το τι συνέβη».

Η δίωξη που προαναφέραμε ήδη, ασκήθηκε από το Συμβούλιο Εφετών κατά αγνώστων φυσικών αυτουργών και κατά των Γεώργιου Παπαδόπουλου, Στυλιανού Παττακού και Ανδρέα Γαλατσάνου για ηθική αυτουργία. Η υπόθεση ανατέθηκε στον εφέτη ανακριτή Ευάγγελο Καραμαγκιόλη, ο οποίος τη διερευνούσε ακόμη τον Ιανουάριο του 1976, τελικώς όμως η υπόθεση δεν κατέληξε στο ακροατήριο και τέθηκε στο αρχείο¹.

1. Βλ. εφ. *Το Βήμα*, *Ριζοσπάσης*, *Μακεδονία* και *Τα Νέα*, 7 Ιουνίου 1975, *Ριζοσπάσης*, 8 Νοεμβρίου 1975, *Ελευθεροτυπία*, 25 Ιανουαρίου 1976, *Ριζοσπάσης*, 3 Σεπτεμβρίου 1976.

Τι συνέβη

τον Ιανουάριο του 1968;

ΦΑΤΡΙΑΣΤΙΚΕΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΕΣ ΔΟΛΙΧΟΔΡΟΜΙΕΣ ΣΤΗΝ ΠΟΡΕΙΑ ΣΤΑΘΕΡΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΟΥ ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΚΟΥ ΚΑΘΕΣΤΩΤΟΣ

«Αποκαταστήσαμε κανονικές διπλωματικές σχέσεις». Γελοιογραφία του πολυβραβευμένου Αμερικανού πολιτικού καρτουνίστα Herbert Block, στην *International Herald Tribune*, 26.1.1968

Όταν, στο πλαίσιο των ερευνών μου για τους θανάτους επί δικτατορίας, ασχολήθηκα με την περίπτωση Ροϊδη, θεώρησα ότι επρόκειτο για μία ακόμη υπόθεση που πιθανότατα θα έμενε χωρίς να διαλευκανθεί. Δεν το κρύβω ότι αρκετές φορές έχω διατρέξει παρόμοιους φακέλους με κάποια περίσκεψη, καθώς η εμπειρία μου λέει ότι συχνά ο αόρατος πόνος των συγγενών, τους οδηγεί στην άρνηση να δεχθούν ότι η απώλεια του αγαπημένου τους προσώπου έχει ενδεχομένως μια φυσική (ή άλλη προφανή) αιτία και στρέφονται απεγνωσμένα προς κάποια σενάρια συνωμοσίας. Ωστόσο, μια σειρά από απρόσμενες συμπτώσεις επρόκειτο να με κάνει στη συνέχεια να ξαναδώ με άλλη ματιά την συγκεκριμένη περίπτωση.

Σε μια αναφορά της 30 Ιανουαρίου 1968, του ιλάρχου Λάμπρου Αντωνίου (που υπηρετούσε τότε στο Γουδί), επισημαίνεται ότι, κατά τη διάρκεια μιας συζήτησης μεταξύ υποψηφίων εφέδρων αξιωματικών, αναφέρθηκε ότι ο στρατιώτης Δημήτριος Δημόπουλος, που υπηρετούσε τότε στην ΟΑΣ/ΚΥΠ Αθηνών, έδωσε την πληροφορία ότι

ο Γεν. Γραμματέας του Υπουργείου Δημοσίας Τάξεως Συν/ρχης Λαδάς ηγήθη κινήματος, χρησιμοποιών τεθωρακισμένα οχήματα του ΣΒΟΠ και ότι επαρουσιάσθη εις τον Πρόεδρον της Εθνικής Κυβερνήσεως, απαιτών παρουσία του Αντιπροέδρου αυτής, την παράδοσιν της Κυβερνήσεως εις τον Αντιπρόεδρον, όστις ερράπισεν τούτον².

Σημειωτέον ότι η αναφορά αυτή περιλαμβάνεται στο

2. Η μνεία του επεισοδίου φέρεται να έγινε από τον Δημήτριο Βασιλείου, αδελφό του ΥΕΑ Σαράνη Βασιλείου (84ης ΕΣΣΟ)· βλ. 2ο Ε.Γ. Συγκροτήματος Τ/Θ, «Ημερολόγιον ΕΔΑΣ & ΕΞΔΑΣ», εγγραφή 30 Ιανουαρίου 1968· πβ. εφ. *Τα Νέα*, 4 Φεβρουαρίου 1985.

3. Η πολιτική αυτή απόφαση είχε υλοποιηθεί με την επίσημη α-

άκρως απόρρητο *Ημερολόγιον Ειδικού Δικτύου Ασφαλείας Στρατού & Εξωτερικού Δικτύου Ασφαλείας Στρατού* που τηρούσε το 2ο Επιτελικό Γραφείο του Συγκροτήματος Τεθωρακισμένων στο Γουδί, το οποίο ήλθε στη δημοσιότητα δέκα ολόκληρα χρόνια μετά την μήνυση της οικογένειας Ροϊδη. Δύο λοιπόν ανεξάρτητες μεταξύ τους πηγές (μια μήνυση ιδιωτών του 1975 και μια απόρρητη στρατιωτική αναφορά του 1968) υποδηλώνουν ότι υπήρξε κάποιο σοβαρό ενδοκαθεστωτικό επεισόδιο στα τέλη Ιανουαρίου 1968, που περιλάμβανε κινήσεις στρατιωτικών μονάδων στην περιοχή των Αθηνών.

Προτού διερευνήσουμε περαιτέρω στοιχεία για την επιβεβαίωση ή μη αυτών των πληροφοριών, ας επιχειρήσουμε να τις νοηματοδοτήσουμε, εντάσσοντάς τες στο συνολικότερο γίνεσθαι εκείνης της περιόδου.

Τι είχε προηγηθεί

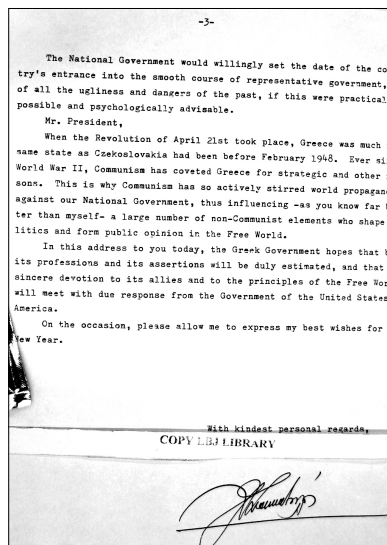
Μετά το πραξικόπημα της 21ης Απριλίου 1967, οι ξένες κυβερνήσεις (Ανατολής και Δύσης) παρέκαμψαν το σκόπελο της επίσημης αναγνώρισης του δικτατορικού καθεστώτος με το επιχείρημα ότι οι διπλωμάτες τους ήταν ούτως ή άλλως διαπιστευμένοι στον ανώτατο άρχοντα της χώρας, δηλαδή τον βασιλέα και, στο βαθμό που εκείνος παρέμεινε στη θέση του και διόρισε με ΒΔ την κυβέρνηση Κόλλια, δεν ετίθετο ζήτημα νέας αναγνώρισης³.

ποδοχή από τους πρεσβευτές της επιστολής ανάληψης καθηκόντων του νέου υπουργού εξωτερικών Οικονόμου-Γκούρα. Βλ. ενδεικτικά εφ. *Το Βήμα*, *The Washington Post* και *Los Angeles Times*, 29 Απριλίου 1967, *Le Monde*, 10 Μαΐου 1967.

Το επιχείρημα αυτό, ωστόσο, υπέστη σοβαρό πλήγμα μετά το αποτυχημένο βασιλικό αντκήνημα της 13ης Δεκεμβρίου 1967 και την εσπευσμένη αναχώρηση του Κωνσταντίνου στο εξωτερικό. Το στρατιωτικό καθεστώς δεν είχε πλέον περιθώριο νομιμοφανούς χειρισμού του κενού που δημιουργήθηκε και έτσι αναγκάστηκε να επιστρατεύσει επίσημα, για πρώτη φορά, την «Επαναστατική Επιτροπή», η οποία, με απόφασή της που δημοσιεύθηκε σε ΦΕΚ, όρισε τον αντιστράτηγο Ζωιτάκη «αντιβασιλέα», ο οποίος με τη σειρά του «διόρισε» τη νέα κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον Γεώργιο Παπαδόπουλο⁴. Τώρα πλέον οι ξένες κυβερνήσεις ήταν υποχρεωμένες να πάρουν ανοικτά θέση αναγνωρίζοντας (η μη αναγνωρίζοντας) τη νέα κατάσταση.

Επί ένα μήνα, ουδεμία σχεδόν κυβέρνηση προέβη στην κίνηση αυτή. Η εκκρεμότητα αυτή είχε δημιουργήσει μια προϊούσα νευρικήτητα και ένα αίσθημα ανασφάλειας στο καθεστώς, προκαλώντας και ενδοκαθεστωτικές εντάσεις ως προς το χειρισμό του θέματος. Μέχρι τις 13 Ιανουαρίου 1968, οι μόνες χώρες που είχαν αναγνωρίσει επισήμως το καθεστώς ήταν το Κογκό⁵, το Ισραήλ και η Γερμανία (οι τελευταίες δύο εμμέσως, με μια απλή επίσκεψη στον υπουργό Εξωτερικών)⁶.

Ενώπιον της κατάστασης αυτής, ο Γ. Παπαδόπουλος συνέταξε στις 6 Ιανουαρίου 1968 μια επιστολή προς τον πρόεδρο Johnson, προκειμένου να διευκρινιστούν ορισμένες «παραινότητες» γύρω από τον χαρακτήρα της «Επαναστάσεως της 21ης Απριλίου», χάριν των συμφερόντων «αμ-

Η τελευταία σελίδα της επιστολής προς τον πρόεδρο Johnson, με την υπογραφή του Γεώργιου Παπαδόπουλου (6.1.1968)

φοτέρων των εθνών και του Ελευθέρου Κόσμου». Αφού εξέθετε τους κινδύνους «του βεβιαίου εμφυλίου πολέμου» που θα ακολουθούσε τις εκλογές του Μαΐου 1967, με την επικράτηση του Κομμουνιστικού Κόμματος («της μόνης οργανωμένης δυνάμεως, πέραν του Στρατού»), εκμηδενίζοντας την ανατολική πτέρυγα της Ατλαντικής Συμμαχίας, ισχυριζόταν ότι δεν ήταν στις προθέσεις του να εγκαθιδρύσει ένα μόνιμο καθεστώς αλλά ότι, μόλις έθετε τις βάσεις της οικονομικής αναπτύξεως, εκσυγχρόνιζε τον κρατικό μηχανισμό και θωράκιζε τους δημοκρατικούς θεσμούς

4. Βλ. ΦΕΚ τχ. Α', αρ. 221 και 222, 13 Δεκεμβρίου 1967. Υπενθυμίζουμε ότι ο Κ. Κόλλιας είχε ακολουθήσει τον Κωνσταντίνο στη Ρώμη.

5. Βλ. εφ. *Μακεδονία*, 14 Ιανουαρίου 1968, *Ταχυδρόμος Αλεξανδρείας*, 21 Ιανουαρίου 1968.

6. Πιπινέλης: «This was what German Ambassador had done in

calling on him day or two ago, and he hoped others might do it as well» (Telegram from the Embassy in Greece to the Department of State, Athens, January 11, 1968, 1150Z. Source: Department of State, Central Files, POL 23-9 GREECE · πβ. *Foreign Relations, 1964-1968* [στο εξής *FRUS*], τ. XVI, Cyprus; Greece; Turkey, ντοκ. 354, σ. 726-729).

έναντι της κομμουνιστικής απειλής, θα καλούσε τον ελληνικό λαό να εκλέξει ελεύθερα τους αντιπροσώπους του. Τελειώνοντας, εξέφραζε την ελπίδα ότι οι προθέσεις της ελληνικής κυβερνήσεως «θα εκτιμηθούν δεόντως» και ότι «η ειλικρινής της αφοσίωση» στους συμμάχους της και στις «αρχές του Ελευθέρου Κόσμου» θα ετύγγαναν της ανάλογης ανταπόκρισης από την κυβέρνηση των ΗΠΑ⁷.

Η επιστολή αυτή δεν επιδόθηκε στον αμερικανό πρεσβευτή για να ακολουθήσει τη συνήθη διπλωματική διαδικασία, αλλά την παρέλαβε ο γνωστός ελληνοαμερικανός επιχειρηματίας Tom Pappas ο οποίος, μέσα από τις προσωπικές του σχέσεις, φρόντισε να την προωθήσει μέχρι τον Λευκό Οίκο⁸. Η ενέργεια αυτή προκάλεσε, μεταξύ των άλλων, και την αντίδραση του Talbot ο οποίος, στο περιθώριο μιας ανεπίσημης επαφής του με τον Πιπινέλη (στην οποία θα αναφερθούμε παρακάτω), υπογράμμισε στον τελευταίο ότι η Πρεσβεία δεν επιθυμεί να χρησιμοποιούνται «ανεπίσημοι μεσολαβητές» αλλά προτιμά την απευθείας επικοινωνία

με τις ηγετικές προσωπικότητες του καθεστώτος⁹.

Σε κάθε περίπτωση, τόσο το State Department, όσο και σύμβουλοι του Johnson, όπως ο Walt Rostow, εισηγήθηκαν στις 10 Ιανουαρίου στον αμερικανό πρόεδρο να καθυστερήσει την απάντησή του μέχρι μια «χρήσιμη χρονική στιγμή» (until a useful time)¹⁰. Τρεις ημέρες αργότερα, στις 13 Ιανουαρίου, ο υφυπουργός Εξωτερικών Nicholas Katzenbach, εξουσιοδοτούσε τον Talbot να επιβεβαιώσει, απλώς, στον Πιπινέλη τη λήψη του μηνύματος «μέσω ιδιωτικού διαύλου»¹¹.

Στο μεταξύ, ο πρεσβευτής μετέδιδε σε αλληπάλληλα τηλεγραφήματα προς το State Department τις δυσκολίες που αντιμετώπιζε εξαιτίας της τεταμένης ατμόσφαιρας, παίρνοντας την απάντηση ότι η Ουάσινγκτον «ήλπριζε να χρησιμοποιήσει την ανώμαλη αυτή φύση των διπλωματικών σχέσεων, προκειμένου να ασκήσει πίεση στο ελληνικό καθεστώς», μαζί με την προτροπή να επιδιώξει μια ανεπίσημη συνάντηση με τον Πιπινέλη¹².

7. Letter from Prime Minister Papadopoulos to President Johnson, Athens, January 6, 1968. Source: Department of State, Greek Desk Files: Lot 71 D 6, POL US: πβ. Johnson Library, National Security File, Country File, Greece, τ. 3 και *FRUS*, τ. XVI, ντοκ. 352, σ. 719-721.

8. Σε υπόμνημα του μέλους του Εθνικού Συμβουλίου Ασφαλείας Bromley Smith αναφέρεται ότι «the letter was brought by hand from Greece and then delivered to the White House through a private citizen». Σε σημείωση του κατοπινού εκδότη των κειμένων επιβεβαιώνεται ότι «the citizen was Tom Pappas, President of Esso-Pappas»: βλ. *FRUS*, τ. XVI, ό.π.

9. Βλ. Telegram from the Embassy in Greece to the Department of State, Athens, January 11, 1968, 1150Z. Source: Department of State, Central Files, POL 23-9 GREECE: πβ. *FRUS*, τ. XVI, ντοκ. 354, ό.π.

10. Βλ. *FRUS*, τ. XVI, ντοκ. 352, ό.π., σχόλιο του εκδότη με παραπομπή Johnson Library, National Security Files, Country File: Greece.

11. Βλ. Telegram from the Department of State the Department

of State to the Embassy in Greece, Washington, January 13, 1968, 1:46p.m. Source: Department of State, Central Files, POL GREECE-US: πβ. *FRUS*, τ. XVI, ντοκ. 356, σ. 730-731. Πρέπει πάντως να σημειωθεί ότι ο όποιος «πάγος» στις διπλωματικές επαφές, παρουσίαζε ένα εμφανές ρήγμα στο πεδίο των στρατιωτικών σχέσεων. Πράγματι, στις 9 Ιανουαρίου επισκέφθηκε την Αθήνα ο αποχωρών διοικητής της ΝΑ πτέρυγας του NATO (CINCSOUTH), ναύαρχος Charles Griffin και παρέστη σε αποχαρευτιστήρια δεξίωση που οργάνωσε προς τιμήν του ο Γ. Παπαδόπουλος στη Λέσχη Αξιοματικών. Στην δεξίωση ήταν επίσης παρόντες οι επικεφαλής της Αμερικανικής Στρατιωτικής και Ναυτικής Αποστολής, όχι όμως και ο αμερικανός πρεσβευτής: βλ. εφ. *To Βήμα*, 10 Ιανουαρίου 1968.

12. Βλ. Telegram from the Department of State to the Embassy in Greece, January 9, 1968. Source: Department of State, Central Files, POL 16 GREECE (αναφερόμενο σε σχόλιο στο *FRUS*, τ. XVI, ντοκ. 354, ό.π.).

Ο «Μετερνίχος»¹³

Ακολουθώντας τις οδηγίες των προϊσταμένων του, ο Talbot επισκέφθηκε τον Πιπινέλη στις 10 Ιανουαρίου στο σπίτι του, «ιδιωτικώς και ανεπισημώς». Κατά τη διάρκεια της συζήτησής τους, που κράτησε δύο ώρες, ο αμερικανός πρεσβευτής ανέφερε ότι λυπάται για την «έστω και προσωρινή διακοπή των στενών και εγκαρδίων σχέσεων» των δύο χωρών, προσπαθώντας να εξηγήσει την «αποστροφή» που δημιούργησε στις Ηνωμένες Πολιτείες το γεγονός ενός στρατιωτικού πραξικοπήματος στην Ευρώπη στη δεκαετία του 1960, καθώς και τις επιπλέον δυσκολίες που προκάλεσε η απόσυρση της «Βασιλικής ομπρέλας» που είχε, λίγο ως πολύ, νομιμοποιήσει την «Επαναστατική κυβέρνηση της 21ης Απριλίου». Επισημάνε ότι εκείνοι που αντιδρούσαν σφοδρά στην ομαλή συνεργασία μεταξύ των δύο κυβερνήσεων ήταν οι ίδιοι που αντιδρούσαν και στην πολιτική του προέδρου στο Βιετνάμ, γεγονός που καθιστούσε το πρόβλημα ακόμη πιο «ευαίσθητο», και συνέχισε ζητώντας διευκρινίσεις για τα υπάρχοντα σχέδια σε ό,τι αφορά την προώθηση του νέου συντάγματος και για το καθεστώς του βασιλέα και του αντιβασιλέα σε σχέση με την κυβέρνηση.

Απαντώντας, ο Πιπινέλης ανέφερε ότι το σχέδιο συντάγματος της επιτροπής Μητρέλια (το οποίο, υπογράμμισε, ήταν «όχι απλώς δημοκρατικό, αλλά φιλελεύθερο» και παρουσίαζε πολλές ομοιότητες με το σχέδιο Καραμανλή του 1963) είχε παραδοθεί στις 23 Δεκεμβρίου στην κυβέρνηση, τα μέλη της οποίας είχαν ήδη υποβάλει μέχρι

τις 6 Ιανουαρίου τις παρατηρήσεις τους και θα επακολουθούσε το δημοψήφισμα, ίσως όχι τόσο σύντομα όσο είχε αρχικά ανακοινωθεί (για τις 21 Απριλίου 1968), αλλά λίγο αργότερα. Άπαξ και το σύνταγμα εγκρινόταν, η πορεία προς τις εκλογές θα ήταν «αυτόματη και αμετάκλητη», αν και η ακριβής ημερομηνία τους δεν είχε ακόμη επιλεγεί από την ηγεσία του καθεστώτος. Σε ό,τι αφορούσε την βασιλεία, για τον Πιπινέλη ήταν προφανές ότι «η κυβέρνηση χρειάζεται βασιλέα και ο βασιλέας χρειάζεται κυβέρνηση» και συνεπώς θα έπρεπε να επιστρέψει «σύντομα» αν και, αυτή τη στιγμή, και παρά τις πιέσεις του Πιπινέλη, ο Παπαδόπουλος είχε πλέον υιοθετήσει μια αδιάλλακτη στάση, τελικώς όμως πίστευε ότι θα βρισκόταν κάποια λύση. Ο «λανθασμένος πράγματι» τρόπος εγκατάστασης του αντιβασιλέα οφειλόταν στις τότε πιεστικές συνθήκες και, πάντως, επρόκειτο για «εσωτερικό ελληνικό ζήτημα». Αν κάποια άλλη κυβέρνηση είχε πρόβλημα ως προς τη νομιμότητα, θα έπρεπε να αρκестεί στη διαπίστωση ότι ο Κωνσταντίνος ήδη απευθύνθηκε επίσημα στον Παπαδόπουλο αποκαλώντας τον «πρωθυπουργό» και συνεπώς υπαινικτικά αποδέχθηκε και τον αντιβασιλέα που τον όρκισε. Εάν, πέραν αυτού, μια άλλη κυβέρνηση πίστευε στη σημασία του ρόλου του βασιλέα, η ερώτηση ήταν εάν θα μπορούσε να πείσει επ' αυτού καλύτερα την ελληνική κυβέρνηση αποφεύγοντας τις επαφές μαζί της ή, αντίθετα, επανενεργοποιώντας τις μεταξύ τους σχέσεις. Κλείνοντας, ο Πιπινέλης εξέφρασε την ελπίδα ότι η αμερικανική κυβέρνηση θα έβλεπε καθαρά την ανάγκη αποκατάστασης ομαλών σχέσεων, «όσο υπήρχε χρόνος να επηρεαστεί εποικοδο-

13. Το προσωπικό αυτό (που αναφερόταν στον «πανούργο» Αυστριακό διπλωμάτη του 19ου αιώνα Klemens von Metternich) αποδίδεται από πολλούς στον Παναγιώτη Πιπινέλη εκείνα τα χρόνια, α-

κόμη και μεταξύ των στρατιωτικών· βλ. ενδεικτικά Π. Πανουργιάς, *Κύπρος-Η αποχώρηση της ελληνικής Μεραρχίας την 29ην Νοεμβρίου 1967: Εθνική μειοδοσία*, Αθήνα 2004, σ. 102.

μητικά» η ομάδα που βρισκόταν επί του παρόντος στην εξουσία. Δεν απαιτείτο, κατά τη γνώμη του, κάποια επίσημη αναγγελία επανάλωσης των σχέσεων, αλλά θα ακούσε να έπιαναν αθόρυβα το νήμα της συνεργασίας από το σημείο που είχε διακοπεί προηγουμένως. Προτού αναχωρήσει, ο Talbot αναφέρθηκε στις φήμες ότι ο Παπαδόπουλος πιεζόταν από κάποια στελέχη του καθεστώτος να καταγγείλει δημοσίως το επόμενο Σαββατοκύριακο (δηλαδή στις 13-14 Ιανουαρίου) «τη στάση των συμμάχων», επισημαίνοντας ότι μια παρόμοια δημόσια ανακοίνωση τη χρονική αυτή στιγμή θα περιέπλεκε περαιτέρω μια ήδη δύσκολη κατάσταση¹⁴. Οι δύο διπλωμάτες χώρισαν σε φιλικό κλίμα, δεσμευμένοι για μια προσεχή συνάντηση.

Βραδινές απειλές και μεταμεσονύκτιες συναντήσεις

Αλλά, προτού παρέλθουν εικοσιτέσσερις ώρες, τα πράγματα θα έπαιρναν νέα τροπή. Το βράδυ της 11 Ιανουαρίου, ο Παττακός επικοινωνήσε με ένα στέλεχος της αμερικανικής πρεσβείας (τον σύμβουλο Peterson), ισχυριζόμενος ότι το προγραμματισμένο για την επομένη ταξίδι του Talbot στην Κρήτη αποτελούσε «πρόκληση», αφού θα συνοδευόταν από ένα «αντικαθεστωτικό» άτομο. Συνεχίζοντας την επίθεσή του, ο «αντιπρόεδρος» προειδοποίησε τον συνομιλητή του ότι η κυβέρνηση θα εξέδιδε ανακοίνωση τις επόμενες ημέρες που «θα αποδεικνυε» την εμπλοκή της CIA και του Talbot προσωπικά στα γεγονότα της 13ης Δεκεμβρίου, φθάνοντας στο σημείο να απειλήσει ότι θα τον χαρακτήριζαν «*persona non grata*». Υπογραμμίζοντας ότι το καθεστώς «έχει και την αποφασιστικότητα και

την ικανότητα» να κυβερνήσει τη χώρα, τόνισε ότι η υπομονή που επέδειξαν όλο αυτό το διάστημα απέναντι στην Αμερική και άλλες ΝΑΤΟϊκές χώρες είχε πλέον εξαντληθεί, και κατέστησε σαφές ότι «όσες κυβερνήσεις δεν αναγνωρίσουν το καθεστώς θα κληθούν να αποσύρουν τους πρεσβευτές τους». Θα ήταν πράγματι «λυπηρό», παρατήρησε, εξαιτίας της «έλλειψης ρεαλιστικής και ειλικρινούς πολιτικής», να ακολουθήσουν οι ελληνοαμερικανικές σχέσεις την εξέλιξη «της Αιγύπτου και της Κούβας». Στο αίτημα του Peterson να αναβληθεί η κυβερνητική ανακοίνωση, ο Παττακός, μετά από παράλληλη επικοινωνία με τον Μακαρέζο, μετέφερε την απάντηση του τελευταίου ότι αυτό «δεν ήταν δυνατό να γίνει», εάν δεν ακυρωνόταν πάραυτα το ταξίδι στην Κρήτη. Σε αντίθετη περίπτωση, συμπλήρωσε ο Παττακός, ο τοπικός πληθυσμός πιθανότατα θα έφερνε τον Talbot «σε δύσκολη θέση», χωρίς η κυβέρνηση να μπορέσει να το αποτρέψει.

Πληροφορούμενος το περιεχόμενο του τηλεφωνήματος και τις απειλές, ο αμερικανός πρεσβευτής έσπευσε να συναντηθεί με τον ίδιο τον Παπαδόπουλο στο σπίτι του στις 1.30' μετά τα μεσάνυχτα (της 11 προς 12 Ιανουαρίου).

Ο Talbot ξεκίνησε εξηγώντας ότι το ταξίδι στην Κρήτη δεν είχε καμία πολιτική σημασία (θα επισκεπτόταν κέντρα κοινωνικής βοήθειας – σε ένα από τα οποία ήταν χορηγός η Βιργίνια Τσουδερού), αλλά ο Παπαδόπουλος τον διέκοψε λέγοντας ότι «δεν είχε πρόβλημα με το ταξίδι», επειδή όμως «υπήρχαν πληροφορίες» για επικείμενο κίνημα κατά του καθεστώτος στις 15 Ιανουαρίου, το ταξίδι ενδεχομένως θα παρερμηνευόταν. Στη συνέχεια έθεσε το πραγματικό ζήτημα των ελληνοαμερικανικών σχέσεων. Ο πρεσβευτής

14. Η αφήγηση προέρχεται από τον ίδιο τον αμερικανό πρεσβευτή· βλ. Telegram from the Embassy in Greece to the Department of

State, Athens, January 11, 1968, 1150Z. Source: Department of State, Central Files, POL 23-9 GREECE: πβ. *FRUS*, τ. XVI, ντοκ. 354, ό.π.

επανάλαβε όσα είχε πει την προηγούμενη στον Πιπινέλη, για την «αποστροφή» σημαντικού μέρους του αμερικανικού τύπου, της Ακαδημαϊκής κοινότητας και του Κογκρέσου απέναντι στην εγκαθίδρυση μιας «στρατιωτικής δικτατορίας» στην Ευρώπη, το συσχετισμό των αντιδράσεων έναντι του Ελληνικού καθεστώτος και έναντι της πολιτικής στο Βιετνάμ, αλλά και την επιπλέον περιπλοκή από την αφαίρεση της νομικής κάλυψης που εξασφάλιζε η παρουσία του βασιλέα, δυσχεραίνοντας περαιτέρω τις προσπάθειες του Johnson να αμυνθεί έναντι των εσωτερικών πιέσεων και να διατηρήσει την ενότητα του NATO.

Ο Παπαδόπουλος αντέτεινε ότι δεν υπήρχαν σοβαροί λόγοι που να εμπόδιζαν την επανάληψη των επισήμων σχέσεων, ενώ η παράταση της εκκρεμότητας δημιουργούσε την εντύπωση στον ελληνικό λαό ότι οι Αμερικανοί προετοίμαζαν «άλλο ένα» εγχείρημα ανατροπής του καθεστώτος. Όσον αφορά στο NATO, υπογράμμισε ότι είχε έτοιμη τη λύση: εάν σε μία εβδομάδα από το Σάββατο η κυβέρνηση του δεν είχε αναγνωριστεί από τις χώρες της συμμαχίας, θα ανακοίνωνε ότι το NATO «απέβαλε» την Ελλάδα από τους κόλπους του. Σε ερώτηση για πιθανή επιστροφή του βασιλέα, απάντησε ότι ο Κωνσταντίνος θα επέστρεφε όταν εκείνος (ο Παπαδόπουλος) θα αποφάσιζε, και πάντως όχι πριν το δημοψήφισμα, που θα διεξαγόταν το αργότερο έως τις 15 Σεπτεμβρίου. Στο μεταξύ σύντομα θα απελευθερώνονταν «400-600» κρατούμενοι από τη Γυάρο, ενώ η λογοκρισία στον τύπο θα έπαυε στα τέλη Φεβρουαρίου. Ενώ, λοιπόν, η κυβέρνηση έκανε τα πάντα για να οδηγήσει την Ελλάδα σε μια «υγιή Δημοκρατία» ... «οι φίλοι της ε-

ξακολουθούσαν να την κριτικάρουν και να την κρατούν απομονωμένη». Ο Talbot παρατήρησε ότι απαιτείται «υπομονή», ότι έστελνε συνεχώς σχετικές αναφορές και ίσως σύντομα θα καλείτο στην Ουάσιγκτον για διαβουλεύσεις εν όψει της τελικής ρύθμισης του προβλήματος, εκτός εάν ο Παπαδόπουλος ήθελε να επισπεύσει την αναχώρησή του, προβαίνοντας σε δημόσιες δηλώσεις που θα περιέπλεκαν την κατάσταση. Στο τέλος της συζήτησης, που κράτησε δυόμισι ώρες, ο Παπαδόπουλος ευχήθηκε στον συνομιλητή του να έχει ένα ευχάριστο ταξίδι στην Κρήτη.

Επιστρέφοντας τα ξημερώματα της 12 Ιανουαρίου στην πρεσβεία, ο αμερικανός πρεσβευτής κάλεσε αμέσως σε τηλεδιάσκεψη τους προϊσταμένους του στο State Department και, αφού περιέγραψε διά μακρών το δραματικό σκηνικό των τελευταίων ωρών, παρατήρησε ότι, ακόμη και αν ήταν στημένο, έδειχνε ότι οι αξιωματούχοι του καθεστώτος είχαν φθάσει στα όρια της έκρηξης από την άρνηση των συμμάχων να συνεργαστούν μαζί τους, ενώ ο ίδιος αισθανόταν ότι βαδίζει σε ναρκοπέδιο και κατέληξε ζητώντας άμεσες οδηγίες¹⁵.

Οι αιτούμενες οδηγίες έφθασαν πράγματι άμεσα, στις 13 Ιανουαρίου, λίγες μόλις ώρες μετά τη νυκτερινή συνάντηση Παπαδόπουλου-Talbot. Το State Department ενημέρωνε την πρεσβεία ότι η κυβέρνηση των ΗΠΑ, βασιζόμενη στην παραδοχή ότι το καθεστώς των Αθηνών έλεγχε de facto τη χώρα, αποφάσισε να προχωρήσει βαθμιαία στην αποκατάσταση μιας συνεργασίας («working relationship») μαζί του στο «εγγύς μέλλον». Ο υφυπουργός Εξωτερικών, Nicholas Katzenbach, εξουσιοδοτούσε συνεπώς

15. Και στην περίπτωση αυτή πηγή είναι ο αμερικανός πρεσβευτής: βλ. Teleconference between the Department of State and American Embassy/Athens; Date and Time: January 12, 1968, 0230Z;

Participants: Brewster, Scotese, Talbot & Peterson; Subject: Meeting with Papadopoulos. Βλ. Johnson Library (στο εξής LBJ Library), National Security Files, Country File: Greece, box 127.

τον Talbot, αμέσως μετά από τη σύσκεψη των αντιπροσώπων του ΝΑΤΟ στην Ουάσιγκτον (που ήταν προγραμματισμένη για την επόμενη εβδομάδα), να πραγματοποιήσει μια επίσημη επίσκεψη στον Πιτινέλη, αλλά όχι ακόμη στους υπουργούς που ήταν «μέλη της Χούντας» – αυτό πρόκειται να είναι το επόμενο βήμα¹⁶.

Ο Ανδρέας φεύγει, η Μεραρχία έρχεται

Στις 15 Ιανουαρίου ανακοινώθηκε από το καθεστώς ότι χορηγήθηκε διαβατήριο στον Ανδρέα Παπανδρέου «προκειμένου να αναχωρήσει ούτως εις το εξωτερικόν». Το διαβατήριο του επιδόθηκε προσωπικά από τον Παττακό στο υπουργείο Εσωτερικών και την επομένη, στις 5.30' τα ξημερώματα, η οικογένεια Παπανδρέου βρισκόταν στο αεροδρόμιο του Ελληνικού. «Ανησυχούσα μήπως αλλάξουν γνώμη ή μήπως εκδηλωθούν διαφωνίες στους κόλπους της Χούντας», σημειώνει χαρακτηριστικά ο ίδιος ο Ανδρέας. Προς στιγμή, πράγματι, δημιουργήθηκε εμπλοκή, καθώς τέθηκε θέμα ότι ήταν απαραίτητη για την αναχώρηση η γραπτή προσωπική άδεια του συνταγματάρχη Λαδά (το όνομα του οποίου θα μας απασχολήσει στη συ-

νέχεια), τελικώς όμως το ζήτημα διευθετήθηκε τηλεφωνικά και ο Ανδρέας Παπανδρέου με τους δικούς του επιβίβαστηκαν στην πτήση της Air France με κατεύθυνση το Παρίσι¹⁷.

Ένα άλλο σημαντικό γεγονός που συνέπεσε τη χρονική εκείνη στιγμή ήταν η ολοκλήρωση, στις 16 Ιανουαρίου, της αποχώρησης από την Κύπρο των «υπεραριθμών ελληνικών στρατιωτικών μονάδων»¹⁸. Επρόκειτο για την τελευταία πράξη των δραματικών γεγονότων που ξεκίνησαν από τα αιματηρά επεισόδια Κοφίνου τον Νοέμβριο του 1967, οδήγησαν στα πρόθυρα ελληνοτουρκικής σύρραξης και κατέληξαν στην άτακτη υποχώρηση του δικτατορικού καθεστώτος, που συμφώνησε στην απόσυρση εντός 45 ημερών της λεγόμενης Ελληνικής Μεραρχίας Κύπρου από το νησί¹⁹. Η απόφαση αυτή είχε αντιμετωπιστεί από πολλούς ως «προδοσία» και «εθνική μειοδοσία», αμαυρώνοντας ανεξίτηλα το «εθνοπατριωτικό» προφίλ του Παπαδόπουλου –προσωπικά– στα μάτια μεγάλου αριθμού αξιωματικών. «Οι έλληνες στρατιωτικοί», παρατηρεί ο Σωτήρης Ριζάς, «εξέλαβαν την κατάληξη της κρίσης του 1967 ως ταπεινωτική υποχώρηση. Η αντίληψη αυτή διαπερνούσε τόσο υποστηρικτές της χούντας, όσο και βασι-

16. Βλ. Telegram from the Department of State the Department of State to the Embassy in Greece, Washington, January 13, 1968, 1:46p.m. Source: Department of State, Central Files, POL GREECE-US (πβ. *FRUS*, τ. XVI, ντοκ. 356, ό.π.). Στις 15 Ιανουαρίου, ο υπεύθυνος γραμματέας του State Department για την Εγγύς Ανατολή και τη Νότια Ασία Stuart Rockwell, κάλεσε τον Έλληνα πρεσβευτή στην Ουάσιγκτον Χρ. Παλαμά και τον ενημέρωσε για την προωθούμενη μεταβολή στις ελληνοαμερικανικές σχέσεις: βλ. Telegram 100451, Department of State to the Embassy in Greece, Washington, January 18, 1968. Source: Department of State, Central Files, PPOL 15-1 GREECE (αναφερόμενο σε σχόλιο στο *FRUS*, τ. XVI, ντοκ. 356, ό.π.).

17. Βλ. εφ. *Το Βήμα*, 16 Ιανουαρίου 1968· Α. Παπανδρέου, *Η Δημοκρατία στο απόσπασμα*, Αθήνα 1974, σ. 415-418.

18. Βλ. ενδεικτικά εφ. *Το Βήμα* και *Πελοπόννησος*, 18 Ιανουαρίου 1968.

19. Η μεραρχία αυτή ήταν πέραν των προβλεπομένων από τις συνθήκες ελληνικών δυνάμεων και είχε αποσταλεί στο νησί από την κυβέρνηση Παπανδρέου το 1964. Για τα γεγονότα Κοφίνου από την άποψη των οπαδών του Γρίβα, βλ. Σπ. Παπαγεωργίου, *Επιχείρηση Κοφίνου: Πώς διώχτηκε από την Κύπρο η Ελληνική μεραρχία*, Αθήνα 1987· πβ. Μ. Δρουσιώτης, *Δύο απόπειρες και μια δολοφονία: Η Χούντα και η Κύπρος, 1967-1970*, Λευκωσία 2009, σ. 73-114.

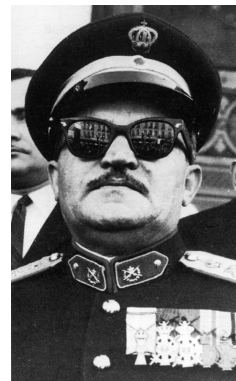
λόφρονες αξιωματικούς»²⁰. Ανάλογη ήταν και η αντίδραση μεταξύ των φυσικών συμμάχων του δικτάτορα στην Κύπρο: «Ο ασυντάκτως λεξιθηρών κ. Παπαδόπουλος», ανέφερε χαρακτηριστικά η ακροδεξιά εφημερίδα *Πατρίς* της Λευκωσίας, «ματαιώς θα ερευνήση δια να εύρη ελαφρυντικά και “άλλοθι”. Ουδέν θα ευρεθή που να μετριάση την ενοχήν του» ... «Οι ολίγοι ματαιόδοξοι κύριοι των Αθηνών, αντί να έχουν τον Στρατόν πανέτοιμον διά την ασφάλειαν και τιμήν της Ελλάδος, τον κατήνησαν χωροφύλακα και κουστωδιαν της προσωπικής ασφαλείας των»²¹.

Ο παράγων Λαδάς

Η ανάδειξη του συνταγματάρχη Λαδά ως κύριου πόλου της «σκληροπυρηνικής» πτέρυγας των πραξικοπηματιών

20. Βλ. Σ. Ριζάς, *Οι Ηνωμένες Πολιτείες, η δικτατορία των συνταγματάρχων και το Κυπριακό ζήτημα, 1967-1974*, Αθήνα 2002, σ. 41. Ενδεικτικά: «Από χθες εντρέπομαι που φέρω την στολή μου, και θα ντρέπονται να την φέρουν και γι' αυτό το λόγο οι αξιωματικοί για πολλά χρόνια στο μέλλον», ανέφερε στις 30 Νοεμβρίου 1967 ο αντιστράτηγος Γ. Περίδης: «εγένετο έγκλημα» κατά τον ταγματάρχη Γ. Καρούσο, ενώ ο ταξίαρχος Π. Πανουργιάς χαρακτήρισε την ενέργεια αυτή ως «προετοιμασία παράδοσης εθνικού εδάφους στον εχθρό»: «Όλοι οι αξιωματικοί που ευρισκόμεθα τότε στην Κύπρον», αναφέρει –εκ των υστέρων βέβαια– ο τότε επιτελάρχης του Γρίβα και κατοπινός Αρχηγός Ενόπλων Δυνάμεων επί Ιωαννίδη Γρ. Μπονάνος, «αισθανόμεθα απογοητευσιν πικρίαν, ανησυχίαν και πόνον»· ακόμη και ο εκ των πρωταγωνιστών του πραξικοπήματος της 21ης Απριλίου αντισυνταγματάρχης Δ. Παπαποστόλου «αντετάχθη, επετέθη και κατέκρινε τα πραττόμενα υπό της Κυβερνήσεως (απόσυρσις των Ελληνικών δυνάμεων εκ Κύπρου κ.ά.), κατηγορήσας μάλιστα προσωπικά τον Γ. Παπαδόπουλον», κατά τη διάρκεια συγκέντρωσης των πραξικοπηματιών εκείνες τις ημέρες· βλ. Π. Πανουργιάς, *Κύπρος-Η αποχώρηση της ελληνικής Μεραρχίας την 29ην Νοεμβρίου 1967: Εθνική μειοδοσία*, Αθήνα 2004, σ.

κατά την πρώτη περίοδο της δικτατορίας, επιβεβαιώνεται από ποικίλες πηγές. Γεννημένος το 1920 στο Δυρράχι, ένα ορεινό χωριό της Μεγαλόπολης, ο Ιωάννης Λαδάς φέρεται να μεγάλωσε σε ένα περιβάλλον «ακραίων πολιτικών θέσεων και φανατικής θρησκευτικότητας»²². Το 1937 εισήλθε στη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων, όπου μεταξύ των συμμαθητών του συγκαταλέγονταν ο Γεώργιος Παπαδόπουλος, ο Νικόλαος Μακαρέζος, ο Ιωάννης Αναστασόπου-

Ο Γενικός Γραμματέας του Υπουργείου Δημοσίας Τάξεως, συνταγματάρχης Ιωάννης Λαδάς

100, 111-114· πβ. Γρ. Μπονάνος, *Η Αλήθεια*, Αθήνα 1986, σ. 58· συνέντευξη Δ. Παπαποστόλου στην εφ. *Ελεύθερη Ώρα*, 11 Αυγούστου 1985.

21. Βλ. εφ. *Πατρίς*, 20 Δεκεμβρίου 1967· πβ. «[25 Νοεμβρίου 1967:] Κατάλαβα ότι η κυβέρνηση των Συνταγματάρχων κάτω από την αμερικανική πίεση είχε δεχθεί τους Τουρκικούς όρους και είχε συνθηκολογήσει» (Ν. Κρανιδιώτης, *Ανοχύρωτη Πολιτεία: Κύπρος 1960-1974*, Αθήνα 2000, σ. 469-470)· πβ.: «Η χούντα υποχώρησε σε όλα τα σημεία [και] στην Αθήνα το φιάσκο της Κύπρου είχε σοβαρές επιπτώσεις» (Christopher Montague Woodhouse, *The Rise and Fall of the Greek Colonels*, Λονδίνο 1985, ελλ. έκδοση *Η άνοδος και η πτώση των συνταγματάρχων*, Αθήνα χ.χ., σ. 69-70)· «Οι έλληνες συνταγματάρχες πανικοβλήθηκαν» ... «Η απόσυρση των 10.000 Ελλήνων στρατιωτών ήταν κόλαφος για τους Έλληνες» (Brendan O'Malley - Ian Craig, *The Cyprus Conspiracy*, Λονδίνο 1999, ελλ. έκδοση *Η συννομοσία της Κύπρου*, Αθήνα 2002, σ. 235-236).

22. «Η ανατομία των μεγάλων της Χούντας», εφ. *Τα Νέα*, 28 Ιουλίου 1975, εισαγωγή και αφήγηση του φίλου του Σωτήριου Κοτταρίδη, αξιωματικού σε π.δ., επί δικτατορίας προέδρου του Γενικού Νοσοκομείου Καλαμάτας.

λος, ο Πέτρος Κωτσέλης και ο Νικόλαος Γκαντώνας, όλοι μελλοντικοί συστασιώτες του στην απριλιανή συνωμοσία. Τον Αύγουστο του 1940 αποφοίτησε ως ανθυπολοχαγός πεζικού²³ και, κατά τη διάρκεια της κατοχής, προσχώρησε στην οργάνωση «Ελληνικός Στρατός» (ΕΣ) του συνταγματάρχη Αθανάσιου Γιαννακόπουλου, υπό τον ήλαρχο Λεωνίδα Βρεττάκο (που σε κάποια φάση το 1943 συνεργάστηκε με τον ΕΛΑΣ, αλλά λάμβανε και οπλισμό από τους Γερμανούς)²⁴. Σε ένα επεισόδιο μεταξύ ΕΛΑΣ και ΕΣ στην περιοχή του Ταΰγετου, «ήταν ο πρώτος που σήκωσε τα χέρια ψηλά» και συνελήφθη από τον ΕΛΑΣ, κατόπιν όμως αφέθηκε ελεύθερος²⁵ και στη συνέχεια διέφυγε στη Μέση Ανατολή, όπου φέρεται να έλαβε μέρος σε ορισμένες επιχειρήσεις του Ιερού Λόχου, ενώ μετά την απελευθέρωση βρέθηκε στην Αθήνα και συμμετείχε στα γεγονότα του Δεκέμβρη 1944²⁶.

Ο Λαδάς υπήρξε ένα από τα πρώτα στελέχη της συνωμοτικής ομάδας Παπαδόπουλου (τουλάχιστον από το 1954) και όταν εκδηλώθηκε το πραξικόπημα της 21ης Απριλίου ήταν επικεφαλής της ΕΣΑ, πρωτοστατώντας στην

23. Αποφοίτησε 145ος (με Α.Μ. 22254). Από την τάξη εκείνη πρώτος αποφοίτησε ο Δημήτριος Οπρόπουλος (που υπέστη διώξεις επί δικτατορίας και έμεινε ανάπηρος), τρίτος ο Νικόλαος Ι. Μακαρέζος και δέκατος ο Γεώργιος Χ. Παπαδόπουλος, που καθ' όλη τη διάρκεια της δικτατορίας εκανούχο ότι αποφοίτησε πρώτος, χωρίς κάποιο να τολμήσει να το αμφισβητήσει δημοσίως. Άλλοι συμμαθητές του Παπαδόπουλου που κατέλαβαν αξιώματα κατά τη διάρκεια της δικτατορίας ήταν οι Σταύρος Βαρνάβας (αρχηγός επιτελείου στο υπουργείο Δημοσίας Τάξεως το 1973), Κωνσταντίνος Μαυροειδής (διοικητής της ΑΣΔΕΝ), Γεώργιος Ντενίσσης (αρχηγός της Κυπριακής Εθνοφυλακής), Οδυσσεύς Τσιλιόπουλος (υπαρχηγός Στρατού) και Γρηγόριος Γ. Μπανάνας (υπαρχηγός Στρατού και στη συνέχεια αρχηγός Ενόπλων Δυνάμεων).

24. Βλ. Ταξίαρχος Καραχάλιος Γεώργ., «Ιστορική έκθεσις δρά-

κατάληψη του Πενταγώνου και στο συντονισμό των εκτός σχεδίου «Προμηθεύς» συλλήψεων εκείνης της νύκτας. Λίγες ημέρες μετά την εγκαθίδρυση της δικτατορίας, στις 11 Μαΐου 1967, κατέλαβε την θέση του γενικού γραμματέα στο κρίσιμο υπουργείο Δημοσίας Τάξεως, έχοντας υπό τις άμεσες διαταγές του τις δυνάμεις της αστυνομίας και της χωροφυλακής, που είχαν επιφορτιστεί όλη την κατασταλτική δράση του καθεστώτος: συλλήψεις, ανακρίσεις και βασανιστήρια, μεταγωγές στους τόπους εξορίας κλπ.²⁷. Κατά την περίοδο εκείνη απέκτησε την φήμη «βαρβάρου» που, όπως έλεγε ο ίδιος, έπινε «ένα ποτήρι αίμα για πρωινό και άλλο ένα για γεύμα»²⁸. Στον ενάμιση χρόνο της θητείας του σε αυτό το πόστο, φρόντιζε για την καθημερινή σχεδόν προσωπική του προβολή ως διώκτη κάθε «ανηθικότητας»: δωροδοκούμενοι υπάλληλοι, υπεύθυνοι χαρτοπαικτικών λεσχών, ιδιοκτήτες νυκτερινών κέντρων, χασικλήδες, γυναίκες ελευθερίων ηθών, μακρυμάλληδες νεαροί και κυρίως «ανώμαλοι τύποι» (κατά την ορολογία του) ήταν οι στόχοι αιφνιδιαστικών εφοδών, στις οποίες συχνά ηγείτο ο ίδιος και ήσαν αποτέλεσμα «πληροφοριών

σεως Ανταρτικών ομάδων Ε.Σ. (Τριφυλίας - Ολυμπίας)», 11 Ιανουαρίου 1958, ΓΕΣ/ΔΙΣ, *Αρχεία Εθνικής Αντίστασης (1941-1944)*, Αθήνα 1998, τ. 5, σ. 442-493· πβ. αφήγηση Κωτταρίδη, *ό.π.*

25. Θα τον εκτελούσαν αν δεν επενέβαιναν οι αγγλικές αποστολές, μια από τις οποίες βρισκόταν υπό τη διοίκηση του σμήναρχου Τάσου Μήνη, που είχε πέσει με αλεξίπτωτο στον Ταΰγετο (που επίσης συνελήφθη επί δικτατορίας και βασανίστηκε στην ΕΣΑ)· βλ. αφήγηση Κωτταρίδη, *ό.π.*

26. Κατά δήλωση του ίδιου του Ι. Λαδά, εφ. *Τα Νέα*, 19 Αυγούστου 1975.

27. Βλ. εφ. *Μακεδονία*, 12 Μαΐου 1967.

28. Cyrus Sulzberger, *An Age of Mediocrity: Memoirs and Diaries, 1963-1972*, Νέα Υόρκη 1973, σ. 460-461 και εφ. *Το Βήμα*, 9 Αυγούστου 1974.

που είχε προσωπικώς ο κ. γραμματέυς», όπως ανέφεραν χαρακτηριστικά τα διατεταγμένα σχετικά αφιερώματα των εφημερίδων²⁹.

Η φήμη του απέκτησε διεθνείς διαστάσεις τον Ιούλιο του 1968, όταν συνέλαβε και ξυλοκόπησε μέσα στο ίδιο του το γραφείο τους Τάκη Λαμπρία και Γιάννη Λάμψα, διευθυντικά στελέχη τότε του περιοδικού *Εικόνες*, κραυγάζοντας ότι «η Εθνική Επανάσταση της 21ης Απριλίου δεν θα εγκαταλείψει ποτέ τα άγια τοις κυσί», και στη συνέχεια τους παρέπεμψε σε δίκη με την κατηγορία «ασέμνου δημοσιεύματος προσβάλλοντος την μνήμη των περισσότερων εκ των πνευματικών και πολιτικών ηγετών της Αρχαίας Ελλάδος», εξαιτίας της δημοσίευσης κάποιου υπαινιγμού για την ομοφυλοφιλία στην αρχαιότητα. Η καταγγελία της κακοποίησης από το BBC προκάλεσε την περίφημη δήλωσή του ότι «οι ομοφυλόφιλοι υποστηρίζονται μεταξύ των»³⁰.

29. Βλ. ενδεικτικά δημοσιεύματα στην εφ. *Το Βήμα* (6 και 12 Δεκεμβρίου 1967, 7 και 26 Ιανουαρίου 1968, 18 Φεβρουαρίου 1968) και *Τα Νέα* (29 Αυγούστου 1968, 12 Σεπτεμβρίου 1968, 4 Νοεμβρίου 1968).

30. Βλ. τις σχετικές ανακοινώσεις του Ι. Λαδά (εφ. *Το Βήμα*, 24 Ιουλίου 1968 και *Τα Νέα*, 1 Αυγούστου 1968)· περιγραφή του επεισοδίου από τον αρθρογράφο των *New York Times* Cyrus Sulzberger, στις 18 Δεκεμβρίου 1968 (Cyrus Sulzberger, *An Age*, ό.π. και εφ. *Το Βήμα*, 9 Αυγούστου 1974) και από τον τότε διευθυντή του περιοδικού Κ. Ψύχα (εφ. *Τα Νέα*, 26 Σεπτεμβρίου 1974)· πβ. σχετική αναφορά στο άρθρο του Διονύση Γουσέτη, «Οι ανδροπρεπείς των Βαλκανίων», εφ. *Καθημερινή*, 20 Οκτωβρίου 2010.

31. Κατάθεση του φίλου του Λυκούργου Γαϊτανάρου, όπως παρίθεται στο αφιέρωμα «Η ανατομία των μεγάλων της Χούντας», εφ. *Τα Νέα*, 28 Ιουλίου 1975.

32. στο *ίδιο*.

33. Επιστολή Στ. Παττακού προς Γ. Παπαδόπουλο, 8 Σεπτεμβρίου

Η ειρωνεία είναι ότι αυτός ο υπερασπιστής της «ηθικής», το άλλοτε «παιδί της εκκλησίας, της λαμπάδας και της αγιαστούρας»³¹, ήταν στην πραγματικότητα ο ίδιος «φανατικός των κακόφημων σπιτιών, βλάσφημος, νυχτόβιος, χαρτοπαίκτης, φιγουρατζής, πίσω από τα μαύρα γυαλιά του που τα φορούσε νύκτα-μέρα, [ενώ] τα χαστούκια και το περίστροφό του ήταν τα πιο “πειστικά” του επιχειρήματα»³². Ακόμη και ο συστασιώτης του Στυλιανός Παττακός, έφθασε στο σημείο να τον κατηγορήσει ευθέως ότι «ρουσφετολογεί κατά χειρότερον των παλαιοκομματικών τρόπον, υβρίζει τους πάντας χυδαίως [και] συλλαμβάνει αυθαίρετως»³³. Ο Γιάννης Λαδάς, παρατηρεί ένας παλιός του φίλος, «αυτός που όλοι οι Έλληνες γνώρισαν σαν τύπο παλληκαρά των παλιών καφωδείων, προσωποποιούσε τη συνείδηση και το ηθικό υπόβαθρο των συνωμοτών της 21ης Απριλίου»³⁴. Κατά καιρούς του είχαν αποδοθεί οι προσωνυμίες «μικρός Ρεμς» και «Μπέ-

ου 1970, όπως αναδημοσιεύεται από τον Σ. Γρηγοριάδη, *Ιστορία της Συγχρόνου Ελλάδος 1941-1944: Η Δικτατορία*, τ. 6, Αθήνα 1975, σ. 186-187.

34. Αφήγηση ανώνυμου συμμαθητή του στην Καλαμάτα, «Η ανατομία των μεγάλων της Χούντας», εφ. *Τα Νέα*, 28 Ιουλίου 1975.

35. Έχει ενδιαφέρον η διπλή αυτή αναφορά, αφενός στον σκληροτράχηλο επικεφαλής των ναζιστικών Ταγμάτων Εφόδου, που βοήθησε τον Χίτλερ να καταλάβει την εξουσία, αλλά στη συνέχεια εκκαθαρίστηκε το 1934, όταν ο φανατισμός και οι εξαλλοσύνες του εμπόδιζαν την απαραίτητη αποδοχή του Φύρερ από την συντηρητική γερμανική άρχουσα τάξη· και αφετέρου στον επί Στάλιν επικεφαλής της NKVD που έλεγχε τις πανίσχυρες δυνάμεις ασφαλείας του σοβιετικού καθεστώτος, ο οποίος στο τέλος ισχυρίστηκε ότι δηλητηρίασε τον προστάτη του, γεγονός που δεν στάθηκε αρκετό για να τον σώσει από την εκτέλεση το 1953· βλ. «Η ανατομία των μεγάλων της Χούντας», εφ. *Τα Νέα*, 29 Ιουλίου 1975 και την κατάθεση του ταξιάρχου Δημήτριου Οπρόπουλου, εφ. *Τα Νέα*, 5 Αυγούστου 1975.

ρια»³⁵, και εφέρετο ως ο «φανατικός της δεξιάς πτέρυγος και ο σφόδρα αντιμοναρχικός παράγων της Χούντας», ενώ κατηγορούσε την Αμερική ότι «δεν καταλάβαινε το καθεστώς, ούτε και το βοηθούσε»³⁶.

Η προσωποποίηση στον Λαδά του ισχυρού πόλου της «εξτρεμιστικής» πτέρυγας του καθεστώτος είχε πλήρως υιοθετηθεί από την αμερικανική πλευρά. Είναι ενδεικτική μια αναφορά του Talbot στις 10 Ιανουαρίου 1968, σύμφωνα με την οποία είχε ξεσπάσει έντονη διαμάχη στο εσωτερικό της Χούντας, «μεταξύ της ομάδας των Παπαδόπουλου-Μακαρέζου και εκείνης του Λαδά», με αντικείμενο την ημερομηνία διεξαγωγής των μελλοντικών εκλογών, καθώς και με τις αλλαγές στο σχέδιο συντάγματος που προωθούσαν οι «σκληροπυρηνικοί»³⁷. Κινούμενος στο ίδιο μήκος κύματος στην συζήτηση που είχε με τον Ανδρέα Παπανδρέου τρεις ημέρες αργότερα, στις 13 Ιανουαρίου 1968, ο αμερικανός πρεσβευτής παρατήρησε ότι ο Γεώργιος Παπαδόπουλος ήταν «μετριοπαθής λογικός

36. Cyrus Sulzberger, *An Age*, ό.π. και εφ. *Το Βήμα*, 9 Αυγούστου 1974· πβ. σχόλιο του τότε ταγματάρχη Γεώργιου Κωνσταντόπουλου, διοικητή των αλεξιπτωτιστών που κατέλαβαν το Πεντάγωνο την 21 Απριλίου: «Εάν μου έλεγες εμένα τον πρώτο καιρό “ποιον παραδέχεσαι;”, θα σου έλεγα Λαδά» ... «Αμα μου έλεγες “ψήφισε τον πιο δυνατό της επαναστάσεως”, θα ψήφιζα Λαδά, στο λέω εγώ» ... «Μου έκανε εντύπωση ο δυναμισμός» (συνέντευξη στον συγγραφέα του παρόντος).

37. Βλ. Telegram 3122 from the Embassy in Greece to the Department of State, Athens, January 10, 1968, (αναφερόμενο σε σχόλιο στο *FRUS*, τ. XVI, ντοκ. 354, ό.π.).

38. Βλ. Α. Παπανδρέου, *Η Δημοκρατία*, ό.π., σ. 411-412.

39. Το έγγραφο αυτό δεν είναι δημοσιευμένο. Φυλάσσεται στη προεδρική βιβλιοθήκη Johnson, στο Ωστιν του Τέξας, και αποκτήθηκε (μαζί με πολλά άλλα) το 2008, χάρις στις άοκνες προσπάθειες του καλού φίλου και συνεργάτη Σπύρου Δραϊνά.

άνθρωπος, με μεγάλη πολιτική οξυδέρκεια», αλλά, «αυτός περιστοιχίζοταν από κάμποσους εξτρεμιστές αξιωματικούς, όπως λόγω χάριν τον συνταγματάρχη Λαδά» και, ως εκ τούτου, η αμερικανική κυβέρνηση ήταν υποχρεωμένη να στηρίζει τον Παπαδόπουλο προκειμένου «να μην ανατραπεί από τους σκληρούς της Χούντας»³⁸.

Κινήσεις στρατιωτικών μονάδων

Μέσα στο κλίμα αυτό, αποκτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον ένα απόρρητο τηλεγράφημα της CIA από την Αθήνα στις 18 Ιανουαρίου 1968, με τίτλο «Στρατιωτικές κινήσεις υποδηλούσες πιθανό συναγερμό»³⁹, στο οποίο αναφέρεται μεταξύ των άλλων ότι

CENTRAL INTELLIGENCE AGENCY												* PRIORITY								
Intelligence Information Cable												IN 32971								
STATE/IN	ISA	INFO/COM	IN/SECDEF	JCS	ARMY	NAVY	AIR	CIA/INR	WFO	WAR	DDO	DDP	DDI	DDO	DDI	DDO	DDI	DDO	DDI	DDO
DO1		EXD																		
THIS IS AN INFORMATION REPORT, NOT FINALLY EVALUATED INTELLIGENCE																				
SECRET																				
181803Z CITE [REDACTED]																				
DIST 18 JANUARY 1968																				
COUNTRY : GREECE																				
DOI : 17 TO 18 JANUARY 1968																				
SUBJECT : MILITARY MOVEMENTS INDICATING POSSIBLE ALERT																				
ACR :																				
SOURCE :																				
[REDACTED]																				
1. DURING THE NIGHT OF 17 JANUARY 1968 AND THE EARLY MORNING HOURS OF 18 JANUARY, VARIOUS MOVEMENTS OF ARMORED CARS AND TANKS TOOK PLACE IN ATHENS (AMBELOKIPOLI) AREA AND ITS SUBURBS, AND ISOLATED TANKS WERE MOVING ON THE ATHENS-LEFESSIS ROAD. ALSO AT APPROXIMATELY 0100 HOURS ON 18 JANUARY, THE THESSALONIKI RADIO STATION AND TELEGRAPH OFFICE WERE PUT UNDER																				
SANITIZED																				
EO 12958, Sec 3.5																				
DATE 06-75																				
By [REDACTED] NARA, Date 12-22-04																				
COPY LBJ LIBRARY																				

«Στρατιωτικές κινήσεις υποδηλούσες πιθανό συναγερμό» στην Αθήνα, όπως καταγράφονται στο απόρρητο τηλεγράφημα της CIA (18.1.1968)

κατά τη διάρκεια της νύκτας της [Τετάρτης] 17 Ιανουαρίου και τα ξημερώματα της [Πέμπτης] 18 Ιανουαρίου, διάφορες κινήσεις τεθωρακισμένων και αρμάτων μάχης έλαβαν χώρα στην περιοχή των Αθηνών (Αμπελόκηποι) και μεμονωμένα άρματα κινήθηκαν επί της οδού Αθηνών-Ελευσίνας. Επίσης, περί την 1η πρωινή της 18 Ιανουαρίου, ο ραδιοφωνικός σταθμός και το τηλεγραφείο της Θεσσαλονίκης τέθηκαν υπό στρατιωτική φρούρηση (κομιάντος). [3 λογοκριμένες αράδες] Σύμφωνα με αξιωματούχους του Υπουργείου Τύπου, είχε κηρυχθεί μερική κατάσταση συναγερμού. [3 λογοκριμένες αράδες]

Στις 11 το πρωί της 18 Ιανουαρίου, ο Αντιπρόεδρος της Κυβέρνησης και Υπουργός Εσωτερικών Στυλιανός Παττακός έκανε μια δήλωση σε επιλεγμένους ξένους ανταποκριτές, αναφέροντας ότι «η Ελλάς είναι ισχυρά, δεν ανησυχεί εξ αιτίας των κυκλοφορουσών φημών και, εάν απαιτηθεί, είναι ικανή να συναντηθεί εις το πεδίο της μάχης με τους εχθρούς της και ενίους των φίλων της, οίτινες επιθυμούν να γίνει η Ελλάς νέον Βιετνάμ»⁴⁰.

Σχόλιο [της CIA]: Η προαναφερόμενη δραστηριότητα ερμηνεύθηκε αρχικά ως αποτέλεσμα σύγκρουσης μεταξύ του Πρωθυπουργού Γεώργιου Παπαδόπουλου και του Συνταγματάρχου Ιωάννου Λαδά, Γενικού Γραμματέως του Υπουργείου Δημοσίας Τά-

ξεως. Στη συνέχεια όμως, εκτιμήθηκε ως ένδειξη νευρικότητας του καθεστώτος έναντι άλλης, άγνωστης, απειλής [όπως] μιας πιθανής ανακοίνωσης στον τύπο εκ μέρους του βασιλέως Κωνσταντίνου ή του πρώην βουλευτού της ΕΚ Ανδρέα Παπανδρέου⁴¹.

Σύμφωνα πάντως με μια [μη αποκαλυπτόμενη] πηγή, «η κίνηση των μονάδων υποδεικνύει ότι το καθεστώς ανησυχεί για εσωτερικά ζητήματα μάλλον, παρά για διεθνή». Σε σχέση με μια «πιθανή σύγκρουση μεταξύ Λαδά και Παπαδόπουλου» το σχόλιο [3 αράδες] της ίδιας πηγής έχει λογοκριθεί στο έγγραφο που έχουμε στη διάθεσή μας, το οποίο αποχαρακτηρίστηκε (και μόνον μερικώς) μόλις το 2004⁴².

Αξιοσημείωτη είναι η αναφορά ότι, πέραν της περιοχής Αμπελοκήπων, υπήρξαν κινήσεις στρατιωτικών μονάδων και επί της οδού Αθηνών-Ελευσίνας, ιδιαίτερα εάν συνεκτιμηθεί με το γεγονός ότι το 1975, κατά τη διερεύνηση της υπόθεσης του θανάτου του στρατιώτη, υπήρξε η πληροφορία ότι «ανταλλάχθηκαν πυρά μεταξύ στρατιωτών της Ίλης Τεθωρακισμένων και στρατιωτών μιας μονάδας» ... «που εδρεύει στην Ελευσίνα»⁴³.

40. Απόηχος αυτής της δήλωσης ανηχνεύεται σε συνέντευξη που παραχώρησε (στις 22 Ιανουαρίου) ο Παττακός, δηλώνοντας ότι το μόνο που «αγωνιζόμεθα να διατηρήσωμεν είναι η ειρήνη, την οποίαν μερικοί δεν επιθυμούν, προσπαθώντας να δημιουργήσουν ένα Βιετνάμ» (εφ. *Μακεδονία*, 23 Ιανουαρίου 1968).⁴¹ Οι αναφερόμενες στο έγγραφο της CIA ως «πιθανές» επικείμενες ανακοινώσεις στον τύπο εκ μέρους του Κωνσταντίνου ή του Ανδρέα Παπανδρέου, υπήρξαν πράγματι. Στις 18 Ιανουαρίου δόθηκε μια σημαντική συνέντευξη του Ανδρέα Παπανδρέου (η πρώτη μετά την απελευθέρωσή του και την έξοδο από την Ελλάδα) στον Eric Rouleau της γαλλικής εφ. *Le Monde*, ενώ την επομένη δόθηκε επίσης μια συνέντευξη του Κωνσταντίνου στο BBC. Βλ. εφ. *Ταχυδρόμος Αλεξάνδρειας*, 20 Ιανουαρίου 1968· εφ. *Le Monde* (selection hebdomadaire), 31 Ιανουαρίου 1968· Λεωνίδα

Αλ. Παπάγος, *Σημειώσεις 1967-1977*, Αθήνα 1999, σ. 65-66.

42. Central Intelligence Agency, Intelligence Information Cable, Secret, IN 32971, 181803Z, «Military movements indicating possible alert», source [λογοκριμένη], January 18, 1968, LBJ Library, Box 127.

43. Βλ. εφ. *Τα Νέα*, 7 Ιουνίου 1975. Δεν στερείται ίσως σημασίας και ένα επεισόδιο μη επαρκώς μεν χρονολογημένο, που οπωσδήποτε όμως εμπίπτει σε αυτήν την περίοδο. Ως γνωστόν, μετά το αποτυχόν βασιλικό κίνημα, οι φανατικότεροι αξιωματικοί έσπευσαν να καθαίρουν τις φωτογραφίες του βασιλιά από τα γραφεία τους, στη συνέχεια όμως δόθηκε εντολή από τον Παπαδόπουλο να αναρτηθούν εκ νέου. Σύμφωνα με μεταγενέστερο δημοσίευμα, όταν κατά τη διάρκεια επιθεώρησης του αντιστράτηγου Αγγελή εκείνες ακριβώς τις ημέρες στο Γουδί, ο αρχηγός του ΓΕΣ ζήτησε εξηγήσεις από τον διοι-

Σε σχέση με τα παραπάνω, θα πρέπει να αναγνωστεί και το επόμενο αξιοσημειωτο ειδησάριο της 19ης Ιανουαρίου 1968, που εντοπίστηκε στην (φίλα προσκείμενη στο καθεστώς) ομογενειακή εφημερίδα *Ταχυδρόμος* της Αλεξάνδρειας:

Διασαφηνίσθη χθες ότι τα επτά άρματα μάχης τα οποία είχαν εμφανισθή την Τετάρτη [17 Ιανουαρίου] προ της Αμερικανικής Πρεσβείας, ωδηγούντο προς επιδιόρθωσιν. Ενωρίτερον είχαν μεταδοθή ότι την Τετάρτη αι Ένοπλοι δυνάμεις της Ελλάδος είχαν τεθή εν επιφυλακή⁴⁴.

Δεν στερείται εξάλλου ενδιαφέροντος και μια ανταπόκριση της βρετανικής εφημερίδας *Observer* από την Αθήνα εκείνων των ημερών, σύμφωνα με την οποία:

αξιωματικοί που κατέχουν θέσεις στην Κυβέρνηση, ακούσθηκαν να ομολογούν ότι την περασμένη Τετάρτη (17 Ιανουαρίου 1968) ξεσκεπάστηκε μυστική συνάντηση δυσαρεστημένων αξιωματικών και έκτοτε η κατάσταση είναι τεταμένη και αβέβαιη. Ένα άλλο περίεργο επεισόδιο συνέβη τις ίδιες ημέρες όταν ο λογοκριτής διάταξε να δημοσιευθεί φωτογραφία του Αντιπροέδρου της Κυβερνήσεως Στ. Παττακού με τον Γενικό Γραμματέα του Υπουργείου Δημοσίας Τάξεως Ι. Λαδά, ο οποίος θεωρείται ένας από τους

κητή του Συγκροτήματος Τεθωρακισμένων για την απουσία εικόνων του Κωνσταντίνου, ο ταξιαρχος Γαλατσάνος του απήντησε: «Εγώ, κύριε αρχηγέ τις κατέβασα αφού εξήγησα στους αξιωματικούς μου γιατί πρέπει να κατέβουν. Τώρα πρέπει να έρθει άλλος διοικητής για να τους εξηγήσει γιατί πρέπει να ανέβουν». Στην επιμονή του Αγγελή, που συνέχισε να τον παρατηρεί για απειθαρχία παρουσία τρίτων, ο Γαλατσάνος αντέδρασε «θέτοντας σε ετοιμότητα ένα ουλαμό αρμάτων», με αποτέλεσμα ο αρχηγός του ΓΕΣ να αναγκαστεί να αποχωρήσει. Τελικώς, με τη μεσολάβηση των Παπαδόπουλου και Παττακού, το επεισόδιο θεωρήθηκε λήξαν (εφ. *Το Βήμα*, 17 Νοεμβρίου 1976). Δεν θα δίναμε σημασία σε αυτό το μάλλον υπερβολικό δημοσίευμα, εάν δεν αφορούσε στρατιωτικές κινήσεις στον συγκεκριμένο τόπο

«σκληρούς» της «Επαναστατικής Επιτροπής» της χούντας, ενώ επί αρκετές ώρες είχε αναστείλει την δημοσίευση άλλης φωτογραφίας με τον Γ. Παπαδόπουλο στο Γενικό Επιτελείο Ναυτικού. Τελικά δημοσιεύθηκε και η φωτογραφία του Πρωθυπουργού, αλλά σε λιγότερο εμφανή θέση από την προηγούμενη. Η σχετική διαταγή δόθηκε λίγο προτού τυπωθούν οι εφημερίδες⁴⁵.

Η βρετανική ανταπόκριση επιβεβαιώνεται ως ένα σημείο και από την περαιτέρω έρευνά μας. Πράγματι, στην πρώτη σελίδα της εφημερίδας *Το Βήμα* της 18 Ιανουαρίου υπάρχει φωτογραφία του Παττακού με τον Λαδά καθώς κόβουν τη βασιλόπιτα στη Σχολή Χωροφυλακής, ενώ η επίσκεψη του Παπαδόπουλου στο ΓΕΝ εμφανίζεται στην όγδοη σελίδα⁴⁶. Το παιχνίδι με τις φωτογραφίες συνεχίζεται για δύο ημέρες ακόμη και κορυφώνεται με θριαμβευτικά πρωτοσέλιδα του Παπαδόπουλου (με αφορμή «βαρυσήμαντο» λόγο του προς τους αξιωματικούς των σωμάτων ασφαλείας στις 20 Ιανουαρίου), ενώ δημοσιεύονται επίσης προφανώς επί τούτου επιλεγμένες φωτογραφίες, που δείχνουν είτε και τους τρεις μαζί είτε την επιδεικτική χειραγία Παπαδόπουλου-Λαδά ενώπιον των φωτογράφων στην είσοδο του κινηματοθέατρου *Παλλάς*⁴⁷.

(Γουδί) και χρόνο (Δεκέμβριος 1967-Ιανουάριος 1968), και εάν δεν ενέπλεκε έναν από τους κατηγορούμενους (Γαλατσάνο) της υπόθεσης του θανάτου του στρατιώτη Θωμά Ροΐδη.

44. Βλ. εφ. *Ταχυδρόμος* Αλεξάνδρειας, 19, 20 και 25 Ιανουαρίου 1968.

45. Βλ. εφ. *Observer*, 21 Ιανουαρίου 1968· ββ. εφ. *Ριζοσπάστης*, 3 Σεπτεμβρίου 1976.

46. Εντούτοις στα *Νέα* της ίδιας ημέρας, η φωτογραφία του Παπαδόπουλου εμφανίζεται στην πρώτη σελίδα και εκείνη των Λαδά-Παττακού στην έβδομη.

47. Βλ. εφ. *Το Βήμα* και *Μακεδονία* 21 Ιανουαρίου 1968, *Τα Νέα* 22 Ιανουαρίου 1968.

Μέσα σε αυτό τον ορυμαγδό των φημών, ο υφυπουργός Τύπου του δικτατορικού καθεστώτος Μιχαήλ Σιδεράτος αναγκάστηκε τελικώς, στις 29 Ιανουαρίου 1968, να κάνει δηλώσεις στο ΕΙΡ κατά των «ψιθυριστών», καταγγέλλοντας ότι έχουν εγκαινιάσει μια «καλώς οργανωμένη συκοφαντική εκστρατεία με στόχον την Επανάσταση και την Εθνική Κυβέρνησιν», και αναφέροντας ως πρόσφατα παραδείγματα τις «φήμες» των τελευταίων ημερών:

Την μίαν ημέραν ο Πρωθυπουργός κ. Παπαδόπουλος είχε συλλάβει δήθεν αντίπαλόν του εν τη κυβερνήσει Γενικόν Γραμματέα υπουργείου. Την επομένην ο Γενικός Γραμματεύς είχε συλλάβει τον κ. Πρωθυπουργόν. Την μεθεπομένην είχαν συλληφθεί, κατά τους ψιθυριστάς, και από τους δύο ο Αντιπρόεδρος της Κυβερνήσεως κ. Στυλιανός Παττακός⁴⁸.

Business as usual

Τελικώς, εφαρμόζοντας την εντολή που έλαβε από την κυβέρνησή του, ο Talbot επισκέφθηκε πράγματι δημοσίως τον Πιπινέλη στις 23 Ιανουαρίου και την επομένη ο εκπρόσωπος του State Department, Robert McCloskey, δήλωνε ότι δεν κρίθηκε αναγκαία μια «επίσημος πράξις ή δήλωσις αναγνωρίσεως», καθώς οι Ηνωμένες Πολιτείες «ουδέποτε διέκοψαν επισήμως τας διπλωματικάς των

σχέσεις μετά της Ελλάδος αλλά μόνον τας επισήμους επαφάς», προσθέτοντας ότι η αμερικανική κυβέρνηση εξακολούθησε να θεωρεί τον βασιλέα Κωνσταντίνο «ως αρχηγόν του Ελληνικού κράτους» και την κυβέρνηση των Αθηνών ως «κυβέρνησιν της Ελλάδος». Οι σχέσεις «μεταξύ του βασιλέως και της κυβερνήσεως των Αθηνών», κατέληξε εμφαντικά ο McCloskey, «αποτελούν εξ ολοκλήρου Ελληνικόν θέμα»⁴⁹.

Είχε προηγηθεί η αναγνώριση της στρατιωτικής κυβέρνησης από την Τουρκία, στις 20 Ιανουαρίου, και ακολούθησαν τις αμέσως επόμενες ημέρες η Ισπανία, η Μεγάλη Βρετανία, η Σοβιετική Ένωση, η Αυστραλία, η Πορτογαλία, η Νότιος Αφρική, η Αίγυπτος και στη συνέχεια οι υπόλοιπες χώρες⁵⁰.

Τρεις μόλις ημέρες μετά την επίσημη συνάντηση Talbot-Πιπινέλη άρχισαν να καταφθάνουν στην Αθήνα ο ένας μετά τον άλλο οι ανώτατοι αξιωματούχοι του ΝΑΤΟ, αρχής γενομένης από τον διοικητή της 6ης Τακτικής Αεροπορικής Διοίκησης Αμερικανό πτέραρχο James Tipton και τον διοικητή των χερσαίων δυνάμεων ΝΑ Ευρώπης Αμερικανό στρατηγό William Dick⁵¹.

Παράλληλα, προφανώς στο πλαίσιο επίδειξης καλής θέλησης, το καθεστώς απελευθέρωσε, στις 27 Ιανουαρίου 1968, τον Μίκη Θεοδωράκη (προσωρινά, όπως αποδεί-

48. Βλ. εφ. *Μακεδονία*, 30 Ιανουαρίου 1968.

49. Βλ. εφ. *Το Βήμα*, 25 Ιανουαρίου 1968.

50. Βλ. εφ. *Το Βήμα* 21, 26 και 27 Ιανουαρίου 1968 και *Ταχυδρόμος Αλεξανδρείας*, 24 Ιανουαρίου 1968. Η Γιουγκοσλαβία και η Βουλγαρία ακολούθησαν την άνοιξη του 1968· βλ. Σ. Βάλντέν, *Παράταιροι εταίροι: Ελληνική Δικτατορία, Κομμουνιστικά Καθεστώτα και Βαλκάνια (1967-1974)*, Αθήνα 2009, σ. 463.

51. Βλ. εφ. *Μακεδονία*, 26 Ιανουαρίου 1968 και *Ταχυδρόμος Αλεξανδρείας*, 28 Ιανουαρίου 1968· πβ. το σχόλιο του περιοδικού *Time*

(2 Φεβρουαρίου 1968): «Whether loved or not, the junta led by Colonel-turned-Premier George Papadopoulos has proved two crucial facts beyond doubt: 1) it exercises absolute control over Greece and 2) it is able to do so without the blessing of exiled King Constantine. In recognition of those realities, 13 nations, including the U.S., Britain and the Soviet Union, last week resumed normal relations with the Papadopoulos government. That ended the diplomatic boycott that foreign nations had imposed on the Athens regime since King Constantine fled to Rome last December after his abortive coup».

χθηκε στη συνέχεια), ενώ δύο ημέρες αργότερα ανακοινώνταν ότι αφέθηκαν ελεύθεροι 86 «εκτοπισμένοι κομμουνιστάι και κομμουνίστριαι» από τα στρατόπεδα συγκέντρωσης της Γυάρου και της Λέρου⁵².

Άπαρση

Και η νέα σελίδα στις χουντο-αμερικανικές σχέσεις επισφραγίστηκε συμβολικά με την επίσημη πρόσκληση στον Παπαδόπουλο να επισκεφθεί στις 15 Φεβρουαρίου το αεροπλανοφόρο *Franklin D. Roosevelt* που ναυλοχούσε εκείνες τις ημέρες στο Φαληρικό Δέλτα, επικεφαλής μίρας κρούσεως του βου Στόλου. Ο αμερικανός πρεσβυτής είχε προσωπικά εισηγηθεί στο State Department την πρόσκληση προκειμένου να βελτιωθεί η «σχέση εμπιστοσύνης» με τον δικτάτορα⁵³. Της επίσκεψης Παπαδόπουλου προηγήθηκε, δύο ημέρες νωρίτερα (13 Φεβρουαρίου), η επίσκεψη στο ίδιο πλοίο της ηγεσίας της ΚΥΠ (αντιστράτηγος Χατζηπέτρος, αντισυνταγματάρχης Ρουφογάλης) και τριών ισχυρών γενικών γραμματέων (συνταγματάρχες Σταματελόπουλος και Μέξης, πλοίαρχος Λαγονίκας).

52. Βλ. εφ. *Τα Νέα*, 29 Ιανουαρίου 1968, *Το Βήμα*, 30 Ιανουαρίου 1968.

53. Βλ. Telegram 3394 from the Embassy in Greece to the Department of State, Athens, February 1, 1968, αναφερόμενο στο Telegram from the Embassy in Greece to the Department of State, Athens, February 2, 1968, 1600Z (Department of State, Central Files, POL GREECE-US). Η εισήγηση έγινε δεκτή από το State Department αθημερόν· πβ. *FRUS*, τ. XVI, ντοκ. 360, σ. 741-743.

54. Παραιτήθηκαν οι Κ. Καρύδας, Γ. Αναστασόπουλος, Π. Κωτσέλης, Ν. Γκαντώνας, Ι. Λαδάς, Κ. Παπαδόπουλος, Α. Μέξης, Δ. Σταματελόπουλος, Μ. Μπαλόπουλος, Κ. Ασλανίδης, Α. Σκαρμαλιωράκης, Ι. Παλαιολόγου και Δ. Λαγονίκας.

Το αεροπλανοφόρο Franklin D. Roosevelt υποδέχθηκε την ηγεσία της στρατιωτικής δικτατορίας στο Φαληρικό Δέλτα, στις 15.2.1968.

Τον Γ. Παπαδόπουλο, συνοδευόμενο από τον αδελφό του Κ. Παπαδόπουλο, τους Παττακό και Μακαρέζο και τον αντιστράτηγο Αγγελή, υποδέχθηκαν επί του σκάφους ο ίδιος ο Talbot και ο ναύαρχος Valdemart Lambert, ενώ παιάνιζε προς τιμήν τους η μπάντα, και επακολούθησαν επίσημο γεύμα και στη συνέχεια αεροναυτικές επιδείξεις της μίρας στον Σαρωνικό. Η τελετή έκλεισε με τους επισκέπτες να επιβιβάζονται σε τρία αεροσκάφη του αεροπλανοφόρου, που τους μετέφεραν στο αεροδρόμιο του Ελληνικού.

Μια εξίσου σημαντική είδηση, ωστόσο, ήλθε την επομένη ημέρα. Στις 17 Φεβρουαρίου 1968, με Βασιλικό Διάταγμα υπογεγραμμένο από τους Ζωιτάκη και Παπαδόπουλο, οδηγήθηκαν σε αποστρατεία δεκατρείς αξιωματικοί που κατείχαν κυβερνητικές θέσεις (γενικοί γραμματείς υπουργείων, ΕΟΤ, ΥΠΑ, ΟΑΕΔ, ΕΙΡ κλπ.)⁵⁴. Τα περι-

θώρα αντιδράσης τους ήταν πολύ περιορισμένα, καθώς είχε προηγηθεί η εθελούσια αποστρατεία της ηγετικής τριανδρίας⁵⁵. Με τον τρόπο αυτό, μέσα σε μια νύκτα, τα «θυμοειδή πρωτοπαλίκαρα της εσωτερικής αντιπολίτευσης» του καθεστώτος, απέβαλαν σημαντικό μέρος της επιρροής τους, χάνοντας την οργανική επαφή με το σώμα των αξιωματικών και τις μάχιμες μονάδες⁵⁶. Ανάμεσά τους και ο συνταγματάρχης Λαδάς. Η μακρόχρονη συμμετοχή του στο στενό πυρήνα της συνωμοτικής ομάδας και ο σημαντικός του ρόλος στο πραξικόπημα δυσχέραιναν την πλήρη περιθωριοποίησή του και ο Παπαδόπουλος επέλεξε τον βαθμιαίο αφοπλισμό του.

Η επόμενη φάση της αποδυνάμωσης ακολούθησε εννέα μήνες αργότερα. Στις 25 Νοεμβρίου 1968 μετατέθηκαν αιφνιδίως, ο μεν Πέτρος Κωτσέλης, από τη γενική γραμματεία του υπουργείου Εσωτερικών σε εκείνη του υ-

55. Στις 20 Δεκεμβρίου 1967, είχαν αποστρατευθεί «τη αιτήση τους» οι Γ. Παπαδόπουλος, Στ. Παττακός και Ν. Μακαρέζος, κίνηση που είχε προβληθεί ως «υψηλόν διδάγμα ηθικής και θυσίας προς το Έθνος» (βλ. εφ. *Τα Νέα*, 21 Δεκεμβρίου 1967)· τελευταίος αποστρατεύθηκε ο Δ. Πατίλης τον Μάρτιο του 1968. Εκτοτε, από τον αρχικό πυρήνα των συνωμοτών, στο στράτευμα παρέμειναν ο Αντ. Λέκκας (μέχρι την αποστράτευσή του το 1970) και ο Δ. Ιωαννίδης.

56. Βλ. ενδεικτικά Σ. Γρηγοριάδης, *Ιστορία*, ό.π., τ. 5, σ. 241-242.

57. Μετατέθηκαν επίσης ο Δ. Σταματελόπουλος, από τη γενική γραμματεία του υπουργείου Συγκοινωνιών σε εκείνη του ΕΟΤ και ο Μ. Μπαλόπουλος, από τη γενική γραμματεία του ΕΟΤ σε εκείνη του υπουργείου Συγκοινωνιών. Ο Σταματελόπουλος υπέβαλε παραίτησή, που έγινε αμέσως δεκτή· βλ. ΦΕΚ, τχ. Γ', 393/1968 και 394/1968.

58. Βλ. σχετικά Σ. Γρηγοριάδης, *Ιστορία*, ό.π., σ. 300-301.

59. Βλ. επιστολή Στ. Παττακού προς Γ. Παπαδόπουλο, 8 Σεπτεμβρίου 1970, όπως αναδημοσιεύεται από τον Σ. Γρηγοριάδη, *Ιστορία*, ό.π., τ. 6, σ. 186-187. Να επισημάνουμε ότι ο Ι. Λαδάς δεν έμεινε ά-

πουργείου Δημ. Τάξεως ο δε Ιωάννης Λαδάς, από τη γενική γραμματεία του υπουργείου Δημ. Τάξεως σε εκείνη του υπουργείου Εσωτερικών⁵⁷. Με την κίνηση αυτή ο τελευταίος, αφενός απώλεσε την όποια ισχύ είχε συγκεντρώσει στο πόστο εκείνο και τον έλεγχο επί των σωμάτων ασφαλείας, αφετέρου τέθηκε υπό την επιτήρηση του Παττακού⁵⁸. Ο Λαδάς αποδέχθηκε, θέλοντας και μη, την μετάθεση στη νέα του θέση, στην οποία παρέμεινε μέχρι τον Αύγουστο του 1971, μη ασχολούμενος «σχεδόν καθόλου» με το έργο του υπουργείου, προτιμώντας αντ' αυτού να «κατασκοπεύει», να «ασχολείται με την κριτική του έργου των άλλων και δη οξέως» και να περιοδεύει ανά την Ελλάδα, συνοδευόμενος από την ισχυρή προσωπική του φρουρά⁵⁹. Ακολούθησε η απομάκρυνσή του για ένα χρόνο από την Αθήνα, όταν απεστάλη ως υφυπουργός γενικός διοικητής Θεσσαλίας, μέχρι τον Αύγουστο του

πραγος όλα αυτό το διάστημα. Η εμπλοκή του στις επαφές της Ελληνικής χούντας με νεοφασιστικές Ιταλικές οργανώσεις, μέσω του κουμπάρου του και γνωστού ακροδεξιού ακτιβιστή Κώστα Πλεύρη και του ΕΣΕΣΙ, του συλλόγου των προσκεϊμένων στη δικτατορία ελλήνων φοιτητών της Ιταλίας είναι δεδομένη, χωρίς να έχει διευκρινιστεί ακόμη σε όλες τις λεπτομέρειές της· βλ. ενδεικτικά Σ. Γρηγοριάδης, «Τυχοδιωκτισμός Ι: Ιταλία», ό.π., σ. 98-114· Ν. Κλειτσίκας, *Ιταλία, Το Ελληνικό Φοιτητικό Κίνημα και ο Αντιδικτατορικός Αγώνας*, Αθήνα 2001, passim· εφ. *Το Βήμα*, 27 Σεπτεμβρίου και 10 Νοεμβρίου 1974· εφ. *Τα Νέα*, 13 Δεκεμβρίου 1976 και 22 Ιανουαρίου 2001· το 1973 η υπόθεση αποτέλεσε και το θέμα της πετυχημένης Ιταλικής κωμωδίας «Vogliamo I Colonnelli» του Mario Monicelli. Εξίσου δεδομένη είναι και η συμμετοχή του στις διάφορες απόπειρες ανατροπής του Παπαδόπουλου από τους συντρόφους του, με σημαντικότερο το λεγόμενο «κίνημα των γενικών γραμματέων» τον Αύγουστο του 1970· βλ. ενδεικτικά Σ. Γρηγοριάδης, ό.π., σ. 182-190· εφ. *Το Βήμα*, 23 και 24 Νοεμβρίου 1976).

1972. Τότε έγινε (επιτέλους) υπουργός στο ανώδυνο υπουργείο Κοινωνικών Υπηρεσιών, από το οποίο παραιτήθηκε το Σεπτέμβριο του 1973, εν όψει της κυβέρνησης Μαρκεζίνη⁶⁰. Είναι προφανές ότι ο Λαδάς (όπως αρκετοί άλλοι άλλωστε της παλαιάς φρουράς των πραξικοπηματιών) διαφωνούσε ριζικά με την πολιτικοποίηση που σχεδίαζε ο Παπαδόπουλος το 1973, γεγονός που θέλησε να υπογραμμίσει με συνεντεύξεις του στις οποίες τόνιζε πως ο ισχυρισμός (του Παπαδόπουλου) ότι «η επανάστασης έληξε» γεννά τις απορίες «Πώς έληξε; Διατί έληξε; Ποιοι την έληξαν;», ενώ διαβεβαίωνε ότι «εγώ, ο οποίος εξεκίνησα την επανάστασιν ημισείαν ώραν προ όλων των άλλων, [σας δηλώνω ότι] δεν πρόκειται να διπλώσωμεν την σημαίαν της επαναστάσεως και να την βάλωμεν εις την τσέπην σαν μαντήλι». Ήταν όμως πλέον αργά: το momentum του συνταγματάρχη Λαδά είχε παρέλθει ανεπιστρεπτί, ενώ είχε απομειωθεί εντελώς η όποια επιρροή του και ο ρόλος του ως πόλου των «ακραίων», ένας ρόλος άλλωστε που είχε βαθμιαία αναληφθεί από τον διάδοχό του στην διοίκηση της ΕΣΑ συνταγματάρχη Δημήτριο Ιωαννίδη. Με τα γνωστά αποτελέσματα.

Πιθανότατα να μην διαλευκανθούν ποτέ οι ακριβείς συνθήκες θανάτου του 21χρονου στρατιώτη Θωμά Ροΐδη τον Ιανουάριο του 1968. Στάθηκε όμως η αφορμή να φωτιστούν λίγο περισσότερο κάποιες πτυχές των φατριαστικών συγκρούσεων και των διπλωματικών δολιχοδρομιών κατά το κρίσιμο διάστημα των 40 ημερών που μεσολάβη-

60. Να διευκρινίσουμε ότι όλες αυτές οι αναβαθμίσεις και μεταθέσεις εντάσσονταν σε ένα ευρύτερο πλαίσιο, βάσει μιας άτυπης «επαναστατικής» επετηρίδας των πραξικοπηματιών, αλλά και του κάθε φορά συσχετισμού δυνάμεων.

σαν μεταξύ του βασιλικού κινήματος και της επίσημης αναγνώρισης της δικτατορικής κυβέρνησης από την Ουάσιγκτον, που κατέληξε αφενός στην ισχυροποίηση του Παπαδόπουλου προς την κατεύθυνση ενός ολοένα και πιο προσωποπαγούς καθεστώτος, και αφετέρου στην εγκαινίαση μιας νέας περιόδου στις σχέσεις των Ηνωμένων Πολιτειών με τη Χούντα των Αθηνών.

Λεωνίδας Καλλιβρετάκης